

УДК 347.73(477)

**ВАОЛЕВСЬКА Л.А.,** доктор юридичних наук, професор, Керівник  
Дослідницької служби Верховної Ради України.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3659-3851>

**МИЩАК І.М.,** доктор історичних наук, професор, перший заступник  
Керівника Дослідницької служби Верховної Ради України.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4466-9836>

## РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3\(54\).340569](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3(54).340569)

**Анотація.** У статті проаналізовано законодавчі основи визначення та реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи України, шляхи вдосконалення його реалізації, а також міжнародні стандарти та право Європейського Союзу з метою обрання найкращої моделі формулювання цього принципу.

Із метою встановлення належності реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи аналізуються програмні документи у бюджетній сфері та стан їх фактичного виконання в Україні. Виокремлено проблемні аспекти, які заважають належним чином реалізувати цей принцип.

За результатами дослідження виділено ключові сфери, реформування або вдосконалення яких позитивно вплине на стан реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи.

На основі аналізу норм Бюджетного кодексу України та закордонного досвіду і відповідних європейських стандартів пропонується змінити назву принципу ефективності та результативності бюджетної системи України на “принцип ефективного використання бюджетних коштів” і визначити його через поняття економії, продуктивності та результативності. Запропоновано таке авторське формулювання: “принцип ефективного використання бюджетних коштів включає: принцип економії (ресурси, які використовуються розпорядником бюджетних коштів для здійснення діяльності, мають бути доступними вчасно, у відповідній кількості та якості, а також за найкращою ціною); принцип продуктивності (найкраще співвідношення між використаними ресурсами, діяльністю, що здійснюється, і досягненням цілей); принцип результативності (мірилом результативності є досягнення поставлених цілей шляхом здійснення відповідної діяльності)”.

**Ключові слова:** бюджетне законодавство, бюджетна система України, публічні фінанси, принципи бюджетної системи, принцип ефективності та результативності, публічні закупівлі, публічні інвестиції, фінансовий контроль.

**Summary.** This article analyses the legislative framework for defining and implementing the principle of efficiency and effectiveness of Ukraine's budgetary system, explores avenues for improving its application, and examines international standards and European Union law with the aim of identifying the most suitable model for formulating this principle.

To assess the proper implementation of the principle of efficiency and effectiveness, the study reviews strategic policy documents in the budgetary sphere and evaluates their actual enforcement in Ukraine. It identifies key challenges impeding the effective realisation of this principle.

Based on the findings, the paper outlines priority areas for reform or improvement that could enhance the implementation of the efficiency and effectiveness principle of the budgetary system.

*Drawing on the analysis of the Budget Code of Ukraine, international experience, and relevant European standards, the authors propose renaming the principle of efficiency and effectiveness of the Ukrainian budgetary system to the “principle of efficient use of budget funds” and defining it through the concepts of economy, productivity, and effectiveness. The following authors’ definition is proposed: “The principle of efficient use of budget funds includes: the principle of economy (resources used by a budget funds manager to perform activities must be available on time, in the appropriate quantity and quality, and at the best price); the principle of productivity (the optimal relationship between the resources used, the activities carried out, and the achievement of objectives); and the principle of effectiveness (effectiveness is measured by the degree to which set objectives are achieved through the relevant activities)”.*

**Keywords:** budget legislation, budgetary system of Ukraine, public finances, principles of the budgetary system, principle of efficiency and effectiveness, public procurement, public investment, financial control.

**Постановка проблеми.** Відповідно до частини третьої статті 95 Конституції України держава прагне до збалансованості бюджету. Останніми роками в Україні постійно спостерігається дефіцит Державного бюджету, наразі посилений витратами у зв’язку з повномасштабною російською збройною агресією, а в майбутньому – витратами на повоєнне відновлення. В цих умовах особливої ваги набуває належна реалізація принципу ефективності та результативності бюджетної системи. Актуальним це питання є також з огляду на європейську інтеграцію України – адже Європейський Союз (далі – ЄС) вимагає від держав-членів, а також від держав – кандидатів на вступ дотримання певних економічних критеріїв, серед яких і “здорові публічні фінанси”, що означає уникнення перевищення рівня державного боргу більше ніж 60 % від валового внутрішнього продукту (далі – ВВП), а державного дефіциту – більше ніж 3 % ВВП [1].

Водночас слід зазначити, що право ЄС не виділяє окремо принцип ефективності та результативності, а оперує поняттям “принцип раціонального фінансового управління”. Акти права ЄС розкривають цей принцип шляхом впровадження конкретних норм, дотримання (виконання) яких свідчить про його належну реалізацію [2].

Не викликає заперечень, що реалізація принципу ефективності та результативності пов’язана із витрачанням ресурсів та отриманням результатів. Однак питання та дискусії викликають поняття “ефективність” та “результативність”, їх розмежування, методики оцінки показників ефективності та результативності, пошук інструментів для реалізації цього принципу на практиці тощо.

Отже, пропонується розглянути дефініції “принцип ефективності та результативності бюджетної системи”, “ефективність”, “результативність”, закріплені у законодавчих актах України, міжнародних стандартах, праві ЄС та науковій літературі, а також механізми реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи, наявні в Україні.

**Огляд публікацій.** Тривалий час економісти та юристи дискутують щодо визначення понять ефективності та результативності [3; 4]. При цьому багато з них ототожнює поняття ефективності з поняттям результативності. Інші автори не погоджуються з такою думкою – на їх погляд, ефективність і результативність є відносними величинами, але різняться тим, що розмір ефективності не має обмежень, тоді як результативність рідко перевищує одиницю (або 100 %) [5]. Т. Бугай пропонує розуміти “принцип ефективності бюджетного процесу” як ступінь досягнення встановлених цілей при складанні, розгляді, затвердженні і виконанні основного фінансового плану держави (забезпечення збалансованості доходів і видатків; створення умов макроекономічної стабілізації; гармонізація бюджетної та економічної політики;

досягнення реальних обсягів доходів і видатків; перерозподіл ресурсів між бюджетами тощо), що характеризує якість та результативність бюджетного процесу щодо створення державою засад підвищення ролі бюджету як інструменту формування й оптимального розподілу фінансових ресурсів між різними ланками бюджетної системи [6]. Автор також виділяє показники та коефіцієнти для оцінювання бюджетного процесу та пропонує власну методологію оцінки ефективності. С. Чернецький підкреслює, що багато науковців пропонувало свої формулювання принципів бюджетної системи, та надає власні пропозиції [7]. М. Сідор зазначає, що наразі відсутній принцип відповідальності учасників бюджетного процесу, який передбачався статтею 5 Бюджетного кодексу України в редакції 2001 року, що втратив чинність, та вважає, що цей принцип був виключений безпідставно [8].

Розглядаючи досвід інших держав щодо заходів із післявоєнного відновлення в бюджетній сфері, Т. Буй та О. Примєрова [9] наводять певні механізми, які по суті є механізмами реалізації принципу ефективності та результативності. Н. Дибко пропонує визначити основні критерії ефективності стратегії формування та виконання державного й місцевих бюджетів відповідно до вимог економічної безпеки країни, серед яких: відповідність бюджетної політики національним інтересам і реалістичність цілей бюджетної політики та створення умов для їх досягнення; зміцнення держави на базі забезпечення фінансовими ресурсами можливостей реалізації її функцій у здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики; забезпечення цілісності та єдності бюджетної системи як фінансової основи й передумови цілісності та єдності держави; здатність бюджетної системи забезпечити єдність економічного простору країни, фінансової, грошово-кредитної, валютної та податкової систем; узгодженість у бюджетному процесі річних, середньострокових і стратегічних завдань державної політики соціально-економічного розвитку [10]. Г. Скиба виділяє напрями реформування фінансових систем в умовах воєнного часу, які забезпечать повнішу реалізацію принципу ефективності та результативності бюджетної системи [11]. Особливості правового регулювання бюджетного процесу розкриваються в колективній монографії “Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану” [12].

Отже, науковцями тривалий час досліджуються аспекти реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи, проте переважно в межах досліджень інших сфер. Однак комплексне вивчення належної реалізації зазначеного принципу у законодавстві, міжнародних стандартах та актах права ЄС не здійснювалося.

**Метою** дослідження є аналіз законодавства України, міжнародних стандартів та актів права ЄС для пошуку шляхів належної реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи.

**Результати дослідження.** Принцип ефективності та результативності встановлено частиною першою статті 7 Бюджетного кодексу України (далі – Кодекс) [13] як частина системи принципів бюджетної системи України. Він передбачає, що при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг, у тому числі з урахуванням гендерних аспектів, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів. Таким чином, законодавець об’єднав, по суті, ефективність та результативність в один принцип, вибудовуючи логічний ланцюжок “визначення цілей –

надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів – досягнення максимального результату”.

У Законі України “Про Рахункову палату” [14] наразі йдеться про здійснення Рахунковою палатою, зокрема, аудиту діяльності (ефективності) (стаття 4), але зміст такого аудиту не розкривається. До 2025 року аудит ефективності визначався як встановлення фактичного стану справ та надання оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності, результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів. Також було визначено, що цей принцип передбачає:

- оцінку продуктивності використання бюджетних коштів – встановлення співвідношення між результатами діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів і використаними для досягнення таких результатів коштами бюджету;

- оцінку результативності використання бюджетних коштів – встановлення ступеня відповідності фактичних результатів діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів запланованим результатам;

- оцінку економності використання бюджетних коштів – встановлення стану досягнення розпорядником та одержувачем таких коштів запланованих результатів за рахунок використання мінімального обсягу бюджетних коштів або досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів. Отже, у старій редакції Закону України “Про Рахункову палату” був обраний інший підхід – до поняття “ефективність” включалося поняття продуктивності, результативності, економності. При цьому поняття “продуктивність” та “економність” пов’язувалися як із досягненням результатів, так і з використаними для їх досягнення коштами, а поняття “результативність” – виключно із запланованими результатами.

Наразі Закон України “Про Рахункову палату” передбачає, що організаційно-методологічні засади здійснення державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) визначаються Рахунковою палатою відповідно до Системи професійних документів INTOSAI (IFPP).

Принципи аудиту ефективності INTOSAI визначають “аудит ефективності діяльності” як незалежну, об’єктивну та достовірну перевірку того, чи державні підприємства, системи, операції, програми, діяльність або організації функціонують відповідно до принципів економії, ефективності та результативності, а також чи є можливості для їх покращення. Принцип економії означає мінімізацію витрат на ресурси (використані ресурси повинні бути доступні вчасно, у відповідній кількості та якості, а також за найкращою ціною). Принцип ефективності означає отримання максимальної віддачі від наявних ресурсів. Він стосується співвідношення між використаними ресурсами та отриманими результатами з точки зору кількості, якості та термінів. Принцип результативності стосується досягнення поставлених цілей та запланованих результатів [15].

Якщо говорити про міжнародні стандарти, необхідно також згадати про стандарти серії ISO 9000. Стандарт ISO 9000:2015 містить поняття ефективності (efficiency) – це співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами, та результативності (effectiveness) – це ступінь реалізації запланованих робіт і досягнення запланованих результатів [16]. Таким чином, цей документ також пов’язує ефективність як із використаними ресурсами, так і з результатом, а результативність – виключно з результатом.

Регламент (ЄС, Євратом) 2024/2509 Європейського Парламенту та Ради від 23 вересня 2024 року про фінансові правила, що застосовуються до загального бюджету

Союзу (далі – Регламент 2024/2509), оперує принципом раціонального фінансового управління, що включає: принцип економії, який вимагає, щоб ресурси, які використовуються відповідною установою для здійснення діяльності, були доступні вчасно, у відповідній кількості та якості, а також за найкращою ціною; принцип ефективності, який стосується найкращого співвідношення між використаними ресурсами, діяльністю, що здійснюється, і досягненням цілей; принцип результативності, що передбачає, якою мірою поставлені цілі досягаються за допомогою проведеної діяльності [2].

Міжнародним стандартам та праву ЄС найбільш відповідав би принцип ефективності, визначений через поняття економії, ефективності (або продуктивності, як раніше передбачалося Законом України “Про Рахункову палату”) та результативності. На нашу думку, варто закріпити таку ознаку економії, як доступність ресурсів вчасно, у відповідній кількості та якості, а також за найкращою ціною. Слід також зазначити, що у визначенні принципу ефективності та результативності бюджетної системи України закладено певну суперечність – адже у ньому йдеться про залучення мінімального обсягу бюджетних коштів для реалізації поставлених цілей і, водночас, про використання визначеного бюджетом обсягу коштів. Отже, розпорядники бюджетних коштів фактично заохочуються використовувати весь наданий обсяг виділених бюджетних коштів, що нівелює принцип економії.

Що стосується реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи України, то у Бюджетному кодексі України, як зазначалося, їй не присвячено окремих норм. Водночас частина друга статті 19 Бюджетного кодексу України передбачає, що на всіх стадіях бюджетного процесу забезпечується управлінська відповідальність та підзвітність, здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства. Аналіз норм Бюджетного кодексу України також свідчить, що у його тексті йдеться переважно про ефективність використання бюджетних коштів (див. табл. 1).

Табл. 1

**Статті Бюджетного кодексу України, якими врегульовано ефективність використання бюджетних коштів**

| № з/п | Стаття Бюджетного кодексу | Правовідносини, у яких реалізується принцип ефективності та результативності                                                                                                          |
|-------|---------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1.    | Стаття 15 <sup>1</sup>    | Контроль за управлінням державним боргом Міністерством фінансів України                                                                                                               |
| 2.    | Стаття 16                 | Здійснення правочинів з державним (місцевим) боргом;<br>здійснення державних запозичень понад обсяги, визначені на поточний бюджетний період законом про Державний бюджет України     |
| 3.    | Стаття 17                 | Надання місцевих гарантій                                                                                                                                                             |
| 4.    | Стаття 19                 | Забезпечення управлінської відповідальності та підзвітності, здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, аудиту та оцінки ефективності управління бюджетними коштами |
| 5.    | Стаття 20                 | Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі                                                                                                                          |

|     |            |                                                                                                            |
|-----|------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 6.  | Стаття 22  | Повноваження та обов'язки головного розпорядника бюджетних коштів                                          |
| 7.  | Стаття 26  | Контроль та аудит у бюджетному процесі                                                                     |
| 8.  | Стаття 28  | Доступність інформації про бюджет                                                                          |
| 9.  | Стаття 35  | Складання бюджетного запиту                                                                                |
| 10. | Стаття 36  | Аналіз бюджетних запитів і розробка проекту Державного бюджету України                                     |
| 11. | Стаття 52  | Внесення змін до закону про Державний бюджет України                                                       |
| 12. | Стаття 62  | Розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України                                    |
| 13. | Стаття 74  | Особливості здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій                                     |
| 14. | Стаття 75  | Аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, місцевими фінансовими органами |
| 15. | Стаття 82  | Види видатків бюджетів                                                                                     |
| 16. | Стаття 110 | Повноваження Рахункової палати з контролю за дотриманням бюджетного законодавства                          |
| 17. | Стаття 113 | Повноваження органів державного фінансового контролю з контролю за дотриманням бюджетного законодавства    |

Виходячи зі змісту норм Бюджетного кодексу України, найбільш належним способом реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи є застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, адже бюджетні програми чітко визначають цілі, які мають бути досягнені у результаті діяльності, а також конкретні результативні показники бюджетної програми. До того ж саме цей метод застосовується під час формування бюджету ЄС, а отже – його закріплення у Бюджетному кодексі України та практична реалізація наближає законодавство України до права ЄС.

Відмінністю права ЄС від національного законодавчого акту є й те, що Регламент 2024/2509 розкриває зміст принципу раціонального фінансового управління в окремому розділі 7. Цей розділ передбачає, що використання асигнувань має бути зосереджене на результатах діяльності. Із цією метою:

- цілі програм та заходів встановлюються заздалегідь;
- прогрес у досягненні цілей має відстежуватися за допомогою показників ефективності;
- прогрес у досягненні цілей, а також проблеми у їх досягненні повідомляються Європейському Парламенту та Раді;
- програми та заходи, де це можливо та доцільно згідно з відповідними галузевими правилами, впроваджуються для досягнення поставлених цілей без завдання значної шкоди екологічним цілям та цілям з пом'якшення наслідків зміни клімату, адаптації до зміни клімату, сталого використання та захисту водних і морських ресурсів, переходу до циркулярної економіки, запобігання та контролю забруднення, а також захисту і відновлення біорізноманіття та екосистем;

- програми та заходи, де це можливо та доцільно згідно з відповідними галузевими правилами, впроваджуються для досягнення поставлених цілей, дотримуючись стандартних умов праці та зайнятості згідно з чинним національним законодавством, законодавством ЄС, конвенціями Міжнародної організації праці та колективними договорами;

- програми та заходи, де це можливо та доцільно згідно з відповідними галузевими правилами, впроваджуються з урахуванням принципу гендерної рівності [2].

У кожному випадку визначаються конкретні, вимірювані, досяжні, відповідні та обмежені в часі цілі, а також показники, які є відповідними, прийнятними, достовірними, простими, надійними та базуються на широко визнаних наукових доказах, а також ефективній, прозорій та комплексній методології. Дані, стосовно таких показників, збираються таким чином, щоб дозволяти їх агрегування по усіх відповідних програмах.

Із метою забезпечення реалізації принципу раціонального фінансового управління в розділі 7 Регламенту 2024/2509 визначено також порядок оцінювання програм та заходів, подання обов'язкової фінансової звітності та правила внутрішнього контролю виконання бюджету.

Деякі держави-члени ЄС застосували в національному законодавстві ті самі підходи, що і Європейський Союз – зокрема, однакову структуру законодавчих актів у бюджетній сфері. Наприклад, у польському Законі з питань державних фінансів два розділи присвячено принципам бюджетної системи [17].

Для попереднього встановлення цілей та формування зобов'язань і заходів варто звернути увагу на середньострокове бюджетне планування та засади формування державних цільових програм. Щодо першого, слід зазначити, що на період пандемії COVID-19, а потім дії правового режиму воєнного стану подання та схвалення Бюджетної декларації було призупинено до прийняття Закону України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення передбачуваності бюджетної політики та посилення боргової стійкості” [18]. У 2024 році Кабінет Міністрів України схвалив Бюджетну декларацію на 2025–2027 роки [19], а Міністерство фінансів України заявило, що своїм найголовнішим завданням на 2024 рік вважає відновлення середньострокового бюджетного планування [20]. Однак Верховною Радою України цей документ не розглядався. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету зазначав, що за період законодавчого врегулювання запровадження середньострокового бюджетного планування Кабінет Міністрів України лише у 2021 році схвалив і подав на розгляд Верховної Ради України Бюджетну декларацію на 2022–2024 роки, яку було взято до відома постановою від 15.07.2021 № 1652-ІХ, та схвалено відповідні рекомендації щодо бюджетної політики [21]. Декларація на 2022–2024 роки за змістом і формою вже на той час кардинально відрізнялася від Основних напрямів бюджетної політики на відповідний рік, які до 2019 року розроблялися і подавалися на розгляд парламенту України та переважно містили напрями (завдання) бюджетної політики й обмежений перелік параметрів (в основному у відносному вимірі).

Отже, Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету було зроблено висновок про відсутність можливості проаналізувати положення Декларації на 2025–2027 роки у частині співставності й послідовності реалізації бюджетної політики порівняно з відповідним програмним документом на попередній середньостроковий період (через його відсутність) [21]. Дослідниками також зауважується, що, крім непослідовності, на цьому етапі розвитку економіки України середньострокове планування не є ефективним механізмом у межах бюджетної політики держави через

значну нестабільність розвитку економіки в умовах війни та потенційну світову інфляційну кризу. Повоєнне відновлення України також стане викликом для ефективного середньострокового планування бюджету, адже принципи планування потребують стабільного економічного та фінансового середовища, а нині країна стикається з проблемами боргових зобов'язань, невизначеністю майбутнього розвитку глобальної економіки та потребою у відновленні інфраструктури. Крім того, війна призвела до значного скорочення населення, що зменшує соціально-економічний потенціал країни. Отже, впровадження середньострокового планування бюджету України у межах планів на повоєнне відновлення вимагає системного підходу до вирішення проблем і врахування невизначеності майбутнього [22].

Таким чином, планування діяльності розпорядників бюджетних коштів, постановка цілей та завдань наразі відбувається в умовах як правової, так і фактичної невизначеності, що явно не сприяє реалізації принципу ефективності та результативності бюджетної системи. До того ж законодавство щодо державного прогнозування та планування дуже застаріло. Зокрема, зміст профільних законів України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” [23] та “Про державні цільові програми” [24] фактично не оновлювався з 2012 року. Навіть нещодавно, під час уточнення низки засад бюджетного планування (зокрема, щодо гендерного аспекту), зміни до цих законів не вносилися, що створило суперечності між змістом Бюджетного кодексу України і названих актів.

Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки (далі – Стратегія) [25] передбачено заходи із підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики. Для досягнення такої ефективності передбачається, що Міністерство економіки України розробить законопроект щодо розбудови системи державного прогнозування та стратегічного планування економічного і соціального розвитку, спрямованого на забезпечення цілісності, взаємоузгодженості та ієрархічності документів стратегічного планування, а також на деполітизацію процесів їх розроблення і підвищення рівня відповідальності за результати їх виконання. Такий законопроект мав би також впорядкувати питання розроблення, виконання, проведення моніторингу й оцінки виконання документів стратегічного планування, затвердити необхідні методичні рекомендації для учасників таких процесів.

Із метою створення основи для якісної реалізації середньострокового бюджетного планування та програмно-цільового методу бюджетування планувалося забезпечити взаємоузгодження новацій у сфері стратегічного планування з бюджетним законодавством України, визначити провідну роль планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів на середньостроковий період та посилити контроль Міністерства економіки України за їх обов'язковим розробленням. Запровадження незалежного зовнішнього оцінювання макроекономічних та бюджетних прогнозів, політичних ініціатив і документів системи державного стратегічного планування Радою незалежних експертів дало б змогу забезпечити деполітизацію їх розроблення.

Стратегією передбачено й подальший розвиток програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Відповідні заходи здійснюються за такими напрямками:

- оптимізація бюджетних програм та посилення їх відповідності цілям державної політики;
- регулярне проведення оглядів витрат державного бюджету;
- ефективний моніторинг результативності;

- удосконалення програмно-цільового методу на місцевому рівні, включаючи застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі [25].

Передбачені Стратегією заходи із забезпечення ефективного виконання державного та місцевих бюджетів включають реформи системи публічних закупівель, управління державними інвестиціями, бухгалтерського обліку і казначейського обслуговування бюджетних коштів, систем державного фінансового контролю. Необхідно констатувати, що, хоча деякі кроки із запланованих і були здійснені – наприклад, внесено зміни до Бюджетного кодексу України (зокрема, щодо гендерно орієнтованого підходу, а також планування, підготовки та реалізації публічних інвестиційних проєктів та програм публічних інвестицій) та Закону України “Про Рахункову палату”, створено Дорожню карту реформування системи управління державними інвестиціями [26], схвалено Стратегію реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки та затверджено операційний план її реалізації у 2024–2025 роках [27], подано на розгляд Верховної Ради України та прийнято у першому читанні проєкт нової редакції Закону України “Про публічні закупівлі” [28] тощо – однак реалізація більшості запланованих заходів, як і в попередніх періодах, очевидно перенесеться на майбутній період.

**Висновки.** Формулювання принципу ефективності та результативності бюджетної системи у Бюджетному кодексі України не повною мірою відповідає міжнародним стандартам та праву ЄС. На основі аналізу норм Бюджетного кодексу України та закордонного досвіду і відповідних європейських стандартів можна запропонувати змінити його назву на “принцип ефективного використання бюджетних коштів” і визначити через поняття економії, продуктивності та результативності.

Пропонується таке авторське формулювання: “принцип ефективного використання бюджетних коштів включає: принцип економії (ресурси, які використовуються розпорядником бюджетних коштів для здійснення діяльності, мають бути доступними вчасно, у відповідній кількості та якості, а також за найкращою ціною); принцип продуктивності (найкраще співвідношення між використаними ресурсами, діяльністю, що здійснюється, і досягненням цілей); принцип результативності (мірилом результативності є досягнення поставлених цілей шляхом здійснення відповідної діяльності)”.

Такий підхід не лише сприятиме наближенню бюджетного законодавства України до законодавства ЄС, а й матиме практичне значення, зокрема під час здійснення державного фінансового контролю.

Належна реалізація принципу ефективності та результативності бюджетної системи наразі ускладнена через:

- недосконалу законодавчу базу щодо системи державного прогнозування та стратегічного планування економічного й соціального розвитку та щодо державних цільових програм;

- низький рівень зв'язку між державним прогнозуванням та стратегічним і бюджетним плануванням;

- непослідовність бюджетної політики;

- відсутність середньострокового бюджетного планування;

- низький рівень застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі.

Водночас послідовна реалізація заходів, передбачених Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та іншими програмними документами, сприятиме вирішенню зазначених проблем. Впровадження на практиці цих заходів не тільки забезпечить економію та ефективне використання бюджетних

коштів, а й наблизить бюджетну систему України до кращих європейських практик у бюджетній сфері.

### Використана література

1. Council Regulation (EC) № 1467/97 of 7 July 1997 on speeding up and clarifying the implementation of the excessive deficit procedure. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01997R1467-20240430>
2. Regulation (EU, Euratom) 2024/2509 of the European Parliament and of the Council of 23 September 2024 on the financial rules applicable to the general budget of the Union (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/2509/oj/eng>
3. Гупало А. О. Визначення змісту понять: «ефект», «ефективність» та «результативність». URL: [http://www.confcontact.com/20121221/3\\_gupalo.htm](http://www.confcontact.com/20121221/3_gupalo.htm)
4. Момот О. І., Демченко А. О. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3 (33). URL: [http://www.evd-journal.org/download/2013/2013-3/EVD\\_2013-No.3-207-210.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2013/2013-3/EVD_2013-No.3-207-210.pdf)
5. Тараруєв Ю. О., Колодченко Д. В. Розмежування понять ефективності та результативності. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/download/1765/1687/3443>
6. Бугай Т. В. Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4287>
7. Чернецький С. С. Принципи бюджетної системи України. *Юридичний науковий журнал*. 2023. № 7. URL: [http://www.lsej.org.ua/7\\_2023/144.pdf](http://www.lsej.org.ua/7_2023/144.pdf)
8. Сідор М. І., Омельченко І. І. Бюджетна система України в сучасних умовах. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Випуск 1. URL: [http://jes.nuoua.od.ua/archive/1\\_2024/22.pdf](http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2024/22.pdf)
9. Буй Т. Г., Прімерова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Том 8. Випуск 1. С. 17–24. URL: <http://spne.ukma.edu.ua/article/view/289545/283094>
10. Дибко Н. М. Бюджетна система як складник соціально-економічного розвитку країни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 34. URL: [http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/34\\_2020ua/12.pdf](http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/34_2020ua/12.pdf)
11. Скиба Г. І., Очкас М. П. Бюджетна система України: проблемні питання та тенденції розвитку в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. Випуск 5 (72), 2023. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/2786/3246>
12. Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану: колективна монографія: у 4 т. / заг. ред.: Стефанчук Р. О., Мищак І. М., Савченко Л. А.; Інститут законодавства Верховної Ради України. К.: Вид-во «Людмила», 2022. Т. 2. 350 с.
13. Бюджетний кодекс України: Закон від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
14. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 року № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>
15. Performance Audit Principles. Website of the INTOSAI. URL: [https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open\\_access/ISSAI\\_100\\_to\\_400/issai\\_300/ISSAI\\_300\\_en\\_2019.pdf](https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/ISSAI_100_to_400/issai_300/ISSAI_300_en_2019.pdf)
16. ДСТУ КО 9000:2015 (КО 9000:2015, ГОТ). Системи управління якістю. Основні положення та словник. Вебсайт Херсонської обласної державної адміністрації. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209000.pdf>
17. USTAWA z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/finanse-publiczne-17569559#content>
18. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення передбачуваності бюджетної політики та посилення боргової стійкості: Закон України від 27 липня 2023 року № 3278-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3278-20#top>

19. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-biudzhetnoi-deklaratsii-na-20252027-roky-a751>

20. Основне завдання на 2024 рік – відновлення середньострокового бюджетного планування, – Денис Улютін під час Керівного комітету EU4PFM. *Веб-сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/osnovne-zavdannia-na-2024-rik-vidnovlennia-serednostrokovoho-biudzhetnoho-planuvannia-denys-uliutin-pid-chas-kerivnoho-komitetu-eu4pfm>

21. Щодо Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, схваленої Кабінетом Міністрів України. *Вебсайт Комітету Верховної Ради України з питань бюджету*. URL: [https://budget.rada.gov.ua/news/Zakonoproektna\\_robota/Visnovki\\_ZP\\_golovni\\_9skl/78665.html](https://budget.rada.gov.ua/news/Zakonoproektna_robota/Visnovki_ZP_golovni_9skl/78665.html)

22. Тимошенко М. В. Середньострокове планування державного бюджету та повоєнне відновлення. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). URL: <https://transformations.in.ua/index.php/journal/article/download/32/33>

23. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

24. Про державні цільові програми : Закон України від 18 березня 2004 року № 1621-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>

25. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та план заходів з її реалізації: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-рп#Text>

26. Дорожня карту реформування системи управління державними інвестиціями. *Веб-сайт Міністерства фінансів України*. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/дорожня\\_карта\\_реформування\\_системи\\_управління\\_публічними\\_інвестиціями.pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/дорожня_карта_реформування_системи_управління_публічними_інвестиціями.pdf)

27. Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024–2025 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2024 року № 76 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-strategii-reformuvannia-systemy-pub-a76r>

28. Про публічні закупівлі : Проект Закону України від 23 серпня 2024 року реєстр. № 11520. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44788>

~~~~~ \* \* \* ~~~~~